

Între fereastră și oglindă sau între Expressionism și *Neue Sachlichkeit*

Anca-Elisabeta TURCU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

anca.turcu@usm.ro

Abstract: Victor Wittner's volume *Der Mann zwischen Fenster und Spiegel* (1929), illustrates and records in a lyrical register the Bukovinian poet's journey from Expressionism to *Neue Sachlichkeit*. This article analyses the permanent balancing act between inside and outside, between inclusion and acceptance by the community and exile or ostracism, between corporeality and spirituality, also between reflection as mirroring and reflection as contemplation.

Keywords: *German Expressionism, Neue Sachlichkeit, Victor Wittner, alienation, reflection, body image.*

Poeziile pe care Victor Wittner (1897-1949) le scrie între 1924 și 1949 – parte din acestea fiind incluse în volume publicate în timpul vieții sau în publicațiile vremii, parte în postume sau rămase în manuscris – ilustrează și înregistrează în registru liric parcurgerea drumului dinspre Expressionism către *Neue Sachlichkeit*, conservarea unor idiosincrazii expresioniste, tendința de fixare a discursului liric în modul de reprezentare obiectivist și abordarea unei atitudini auctoriale inconfundabile.

Volumul *Der Mann zwischen Fenster und Spiegel*¹, publicat de poetul bucovinean Victor Wittner la Paul Zsolnay Verlag, Berlin, Viena și Leipzig în 1929, a supraviețuit într-un număr mic de exemplare. Am identificat unul din acestea la Bayerische Staatsbibliothek din München. Opul are 95 de pagini și este dedicat Gretei Strick („*Dir, Grete*”), prietena apropiată a lui Victor Wittner, cea care l-a ajutat până spre finalul vieții și a sprijinit publicarea operei și după moartea poetului.

Pe coperta numărul trei a următorului său volum de poezii, *Alltag der Augen – Sonette* (1941), găsim aprecierile criticii față de poeziile cuprinse în *Der Mann zwischen Fenster und Spiegel*, din care editorul (sau poate că însuși poetul) selectase doar câteva. Dintre acestea, le menționăm pe cele aparținând lui Johann W. von Nagl, Jakob Zeidler și Eduard Castle, care scriseseră în *Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte* că „Victor Wittner ist der originelle und geistreiche Vertreter des modernen Körpergefühls”², dar mai ales

---

¹ „Omul între fereastră și oglindă”. Toate citatele redade la subsolul paginii sau în textul articolului sunt în traducerea noastră.

² „Victor Wittner este reprezentantul original și plin de vervă al imaginii corporale moderne.”

lui Thomas Mann, care aduce un omagiu nedisimulat liricii lui Wittner: „Gedichte, die mir durch ihre lebenswürdige und eindringliche Neuheit, ihre frische und eindringliche Neuheit, ihre frische und zarte Kraft eine sehr glückliche Stunde bereiteten. Ich glaube, ihr Klang ist mir der liebste in aller jüngsten Lyrik, und er ist ein ganze eigener.”³

Deși opiniile avizate ale criticilor și confrăților îi erau favorabile, poetul declara într-un interviu dat revistei românești *Rampa* în 1934 că, pentru el, aprecierea cea mai de preț rămâne cea a cititorilor: „Über ich freue mich, dass diesen Gedichten größere Wirkung gelang; denn mein Ehrgeiz ist, Werke für Publikum, nicht für Künstler zu machen: für Leser, nicht für Löser.”⁴

Cuprinsul volumului constă, așa cum o sugerează și titlul, într-o suită de partituri de *Kammermusik*, executate cu precizie și virtuozitate. Cele 60 de poezii cuprinse în volum sunt ordonate tematic după cum urmează: *Nachbarschaft*: 7 poezii; *Verkörperung*: 13 poezii; *Der Schläfer*: 6 poezii; *Herzbefund*: 11 poezii; *Wetterwende*: 6 poezii; *Die Post*: 6 poezii; *Die Entfernung*: 11 poezii. Eul liric este captiv între fereastră și oglindă, între realitatea dură a orașului și reflecția, examinarea la fel de dură a sinelui. Orașul aglomerat și aiuritor este personaj principal, iar progresul este reprezentat aici prin mijloacele moderne de comunicații: poștă, telegraf, telefon, despre care poetul declara în același interviu: „Ich lyrisierte dieße Gegenstände, die mir im übrigen nicht Technik bedeuten, sondern die Romantik von heute...”⁵

Schema prozodică rigidă accentuează senzația de încarcerare: rima este în cele mai multe cazuri încrucișată (*abab*), ca în poezia „Bärtige Männer am Montag” („Bărboșii de luni”) sau îmbrățișată (*abba*), ca în poezia „Musik”:

Jetzt flattern die Töne auf
Und fliegen auf alle die Tische.
Wir nippen vom Wein in der Nische
Und trinken den Flötenlauf.⁶

Ritmul este dactil, iar accentul cade pe prima silabă:

*Ich lege mein Ohr an die Wand.*⁷

— / — / — / — / — / — / — / —

Poeziile nu sunt doar niște secvențe decupate cu măiestrie din cotidianul alert și bezmetic, ci par a fi suspendate în timp și spațiu, asemenea unor clișee

³ „Poezii care, prin ineditul lor plăcut și pătrunzător, prin inovația lor proaspătă și incisivă, prin vigoarea lor tinerească și cutezătoare, mi-au oferit un ceas de nespuse fericire. Cred că sonoritatea lor îmi este cea mai dragă din toată poezia recentă și este o sonoritate aparte.”

⁴ „Mă bucur că aceste poeme au avut un impact semnificativ, pentru că ambiția mea este de a crea opere pentru public, nu pentru artiști: pentru cititori, nu pentru critici.” (în Cehan, 1934: 3)

⁵ „Am poetizat aceste obiecte, care, de altfel, pentru mine nu înseamnă tehnologie, ci romantismul zilelor noastre.” (*Ibid.*)

⁶ „Acum, sunetele zboară în zare/ Plutesc peste mesele toate./ Sorbim vinu-n odaia din spate/ Și-l bem dintr-o suflare.”

⁷ „Mi-am lipit urechea de perete...”

dintr-un film fotografic, proaspăt dezvoltat și pus la uscat în lumina difuză a unei mansarde. Spațiile închise, strâmte, în care se derulează vieți, iubiri, dezamăgiri și patimi, nu permit însă acumularea unor anxietăți claustrofobice pentru că, de la un poem la altul, trecem dintr-o cameră în alta, dintr-o clădire în alta și de pe o stradă pe alta.

În suita intitulată *Nachbarschaft*, poezia „Hier wohnen wir”⁸ face radiografia simbolică a traiului în comun într-o comunitate oarecare, într-o „casă ca oricare alta”⁹. Metafora casei, simbol arhetipal, circumscrie esența unor destine obișnuite „ein Haus voller Schicksale”¹⁰ și unește sub același acoperiș, ca într-un mănunchi de flori de câmp culese de pretutindeni, suflețe și întrebări existențiale: „Wer weiß sie?”, „Wer weint sie?”, „Wer will sie alle in sein Herz pressen und mit einem großen Mitgefühl erlösen?”, „Wer wäscht sie weich und weiß mit seinen Tränen?”¹¹ Toate aceste chestionări se referă, fără echivoc, la destinul evreiesc și chiar dacă par retorice, istoria le va proba caracterul premonitoriu. Imaginea din finalul poeziei în care oamenii mărșăluiesc cadentat prin casă, lăsând urme de pași pe covor, descifrează conotația casei ca patrie-mamă, ca țară de adopție, și a covorului ca țesătură a istoriei comune, în care fiecare, trecând, lasă o urmă: „Unsere Schritte wirkten Zeichen im Teppich,/ den wir weben und gehen müssen zugleich.”¹²

Există în acest volum o permanentă balansare între *înăuntru* și *în afară*, între cel inclus și acceptat de comunitate și cel alungat din sânul ei. Voyeurismul aparent din „Parterre-Wohnung,” în care un bărbat urmărește din drum, prin fereastră, cum doi soți stau de vorbă în casa lor, nu are nimic obscen sau morbid, transmițând un sentiment copleșitor de însingurare și excludere al martorului lipsit de căldura unui cămin („ohne Ofen, Likör oder Liebe...”¹³). Privitorul din stradă simte imperios nevoia să-și anunțe prezența și să strige: „Da bin ich!”¹⁴, însă renunță pentru că știe că nimeni nu-l așteaptă și nimeni nu-i simte lipsa („Aber sie warten nicht auf mich...”¹⁵).

În mod similar, în ultima poezie din seria tematică *Nachbarschaft* (*Cartierul*), care îi dă și titlul, patetismul însinguratului este îngroșat și mai mult. De astă dată, el își ascultă vecinul prin perete („Ich lege mein Ohr an die Wand, um dem Leben, dem Leben zu lauschen...”¹⁶) și dorește să se confunde cu cel de dincolo de zidul despărțitor, ba chiar să-i ia locul și să-i trăiască viața („Ich möchte mit dir mich vertauschen...”¹⁷). Martorul mut și invizibil – figura clasică a celui alungat din cetate, izgonit și renegat, cel veșnic neintegrat – rămâne să privească și să asculte *din afară*.

⁸ „Aici trăim noi”

⁹ „Ein Haus wie alle andern” (în lb. germană în original).

¹⁰ „o casă plină de destine.”

¹¹ „Cine le știe?”, „Cine le plânge?”, „Cine vrea să le strângă-n inima sa și să se milostivească să le-aline?”, „Cine le spală cu blândețe și le curăță cu lacrimile sale?”

¹² „Pașii noștri au lăsat urme pe covor/ pe care le țesem și le călcăm deopotrivă.”

¹³ „fără foc, licoare sau iubire”

¹⁴ „Iată-mă aici!”

¹⁵ „Dar ei nu pe mine mă așteaptă.”

¹⁶ „Mi-am lipit urechea de perete ca să ascult viața, viața...”

¹⁷ „Vreau să fac schimb cu tine...”

Tot despre intruși vorbește și „Bärtige Männer am Montag” („Bărboși de luni”). Deși identitatea „bărboșilor” nu este nicidecum clarificată, o posibilă cheie de lectură ar reprezenta-o identificarea lor cu un grup de evrei așkenazi, percepuți atât de co-etnicii lor, cât și de austrieci ori germani, ca ciudați („Seltsam”). Ei înșiși se simt nelalocul lor („Sie sind erstaunt,/ daß sie hier stehn”¹⁸) pentru că și limba lor este diferită:

...Wer sind die Bärtigen, wer
Sandte die Seltsamen her?
Wollt ihr Zeitungen, Tee?
Redet, daß ich euch versteh.¹⁹

Dacă oglinda semnifică în registrul simbolic sondare psihologică, în poeziile acestui volum, cum ar fi „Spiegelballade” („Balada oglinzii”), spațiul însuși este supus unei examinări febrile care relevă suferința înmagazinată aici („Das Auge schluckt schon Schmerzen/ und legt die halben Lider vor.”²⁰) și dublată de oglindă, la fel ca în „Sonetul oglinzii” din *Sonetele către Orfeu* (1923) ale lui Rilke, unde oglinda este un spațiu liminal, care tulbură percepția realului: „Spiegel: noch nie hat man wissend beschrieben,/ was ihr in euerem Wesen seid.”²¹

Lipsa luminii, noaptea și somnul reprezintă antidotul împotriva sondării nemiloase a sinelui:

Und das Zimmer, der Spiegel, der Stuck,
die so gleißten im Leuchten des Lichts,
sind im Dunkel ertrunken, sind: nichts.²²

În secțiunile *Verkörperung* (Întruparea) și *Der Schläfer* (Dormitorul), granițele dintre interior și exterior se estompează treptat, făcând posibilă confuzia de identități, ca prim pas, și uzurparea altei identități, ca ultim țel. Propriul corp devine o cameră, uneori chiar o antecameră a unei identități râvnite, mai apoi preluate. În „Nackt”, individul se retrage din lume și, gol, caută un refugiu („Ich flücht aus dem Gewühle/ mich in den Hafen Schlafen müd...”²³). Conștientizându-și goliciunea, asemeni lui Adam izgonit din Eden, acesta se trezește brusc, simțindu-se ca nou, însă carnea de pe el nu mai pare să fie a lui. Corpul uman devine astfel un teritoriu al tranzacționării și nu unul al auto-identificării, chiar dacă în „Nähe des Körpers” („Apropierea corpului”), corporalitatea, propria realitate fizică, poate fi o bucurie:

¹⁸ „Sunt și ei uimiți că se află aici”

¹⁹ „Cine sunt bărboșii, așa-i / că-s de-a dreptul ciudați?/ Ce vreți? ziare, ceai?/ Nu înțeleg, ce ziceați?...”

²⁰ „Ochiul înfulecă de-acum durerea/ și-și închide pleoapa pe jumătate.”

²¹ „Oglinda: niciodată până acum nu a mai descris cineva înadins, ceea ce ești cu adevărat.” (Rainer Maria Rilke, 2012, p. 8)

²² „Și camera, oglinda, pereții,/ care luceau în lumina strălucitoare,/ se înecă în beznă, sunt: nimic.”

²³ „Fug de zbucium și agitație/ obosit, să dorm în port.”

Doch eh ich in den Schlummer tauch,
befühl ich Schulter, Brust und Bauch,
Hals, Nacken, Schläfe, Kinn: ich bin!
Ich bin und freu mich meiner Gaben.²⁴

Poetul vorbește despre motivul corpului în interviul din 1934 unde îl descrie ca pivotal în semantismul acestui volum:

Hinzu kam noch ein völlig neues Motiv: der Körper, das körpergefühl und Körperbewusstsein. Ich gestaltete es in einem Zyklus von Sonetten, die zuerst in der Frankfurter Zeitung fortlaufend erschienen. Diese Körperlyri, wie sie bereits die moderne Literaturgeschichte nennt, wurde vielfach rezitiert, parodiert und ... imitiert.²⁵

Unele poezii din această secțiune („Ferne des Körpers”, „Wanne”, „Bad”, „Handschuhe ohne Hände”²⁶) continuă omagierea corpului ca realitate palpabilă a eului, în vreme ce în altele această realitate este contestabilă. „Kopflös” („Fără cap”) ne introduce într-o lume a corporalității incerte în care individul pare să fie incapabil să-și mai contemple neutru imaginea din oglindă:

Ich weiß es nicht, ich glaub es nicht:
Ich schau es nicht von Angesicht
mit meinem eignen Augenlicht.²⁷

În „Bin ichs?” („Eu sunt de vină?”) din secțiunea următoare, *Herzbefund* (*Descoperirile inimii*), vom vedea că în lumea din oglindă iubirea de sine este uneori îngăduită:

... ich liebe den sie liebt,
ich liebe Dich, Du Junge,
Du Schüchtern, Du Kühner,
Du Feind, Du Freund, Du Ich!²⁸

Că trupul este un spațiu locuibil, ca oricare altul, și un teritoriu negociabil devine limpede în poeziile „Gang” („Gang”), „Knie” („Genunchi”) și „Der Erbe” („Moștenitorul”), unde corpul este dezarticulat și pare a funcționa după legi proprii, dictate de ereditate, dar și de hazard. Nu este exclusă însă locuirea trupului, care este doar o mașinărie biologică, de către identități parazitare și misterioase care în „Gang” dau comenzi contradictorii mușchilor și membrelor și creează reflexe bizare:

---

²⁴ „Dar înainte de a mă cufunda în somn,/ îmi pipăi umerii, pieptul și burta de om,/ Gâtul, ceafa, tâmpla, bărbia: eu sunt!/ Eu sunt și mă bucur că-s pe pământ.”

²⁵ „În plus, a existat un motiv complet nou: corpul, senzația corporală și conștiința corpului. L-am conturat într-un ciclu de sonete care a apărut pentru prima dată la foc automat în *Frankfurter Zeitung*. Această poezie a corpului, așa cum o numește deja istoria literară modernă, a fost recitată, parodiată și... imitată.” (Cehan, 1934, p. 3)

²⁶ „Distanța față de corp”, „Cada de baie”, „Baie”, „Mănuși fără mâini”.

²⁷ „Nu știu, nu-mi vine să cred:/ Nu îl văd față în față/ cu ochii mei.”

²⁸ „... Îl iubesc pe cel iubit de ea,/ Te iubesc pe tine, băiete,/ Timidule, îndrăznețule,/ Tu, dușmanule, tu, prietene, tu, eu!”

Wer wiegt mich in den Knien?
Wer hat mir diesen Schritt geliehn?
Wer wars, der eben sprang?²⁹

În „Schlaflos” („Insomnie”), trupul e inert, doarme. Poemul ne introduce însă în lumea somnului atât a celui care doarme, cât și a celui care veghează, dar nu a celui care veghează ca celălalt să doarmă, ci a celui care împiedică somnul celuilalt, semnalând sciziunea dramatică între corp și sine:

Mußt du immer auf mir liegen?
Laß mich in den Schlummer fliegen,
Körper, geh doch weg von mir!³⁰

În „Kein Entkommen” („Fără scăpare”) schisma se adâncește și mai mult: corpul este renegat („Ich will dich nicht!”/ „Nu te vreau!”), apoi e somat să se supună voinței eului, dar continuă să fie o povară implacabilă:

Ach, du folgst mir, daß ich nicht entspringe...
Körper, Körper, kannst du nicht allein sein?
Ohne mich nicht leben und dein sein?³¹

În secțiunea *Herzbeifund* trupurile se contopesc în iubire, dar se și înstrăinează unele de altele, eroul acestor poeme fiind, așa cum o sugerează titlul poeziei, un „*Don Juan Quixote*”, o hibridizare a iubirii carnale și iubirii platonice, ideale, o amalgamare a acestora prin alunecarea în fantazare și obsesie. În poezia „*Durchdringung*”, îndrăgostitul o întreabă pe iubită cum și unde și-a petrecut ziua, departe de el, mărturisindu-și dependența de trupul iubitei și sentimentul de insecuritate:

Wo warst du um Elf Uhr zwanzig Minuten?
Zuhause? In der Stadt? Im Bösen? Im Guten?
Was hast Du nachmittags gemacht?
Warst Du traurig? Hast Du gelacht?
Wo bist Du gestern abends gewesen?
In welchem Buch hast Du nachts gelesen?³²

Preludiul narcisist este însă întrerupt în secțiunea *Wetterwende* (*Schimbarea vremii*) de larma primăverii care ia prin surprindere orașul, obligându-i locuitorii să iasă din case și să tragă în piept aerul condimentat al dimineții:

²⁹ „Cine-mi leagănă genunchii?/ Cine-mi împinge pașii?/ Și cine-i cel ce sare-acum?”

³⁰ „Trebuie să te culci mereu cu mine?/ Lasă-mă-n a somnului plutire,/ Corpule, lasă-mă în pace!”

³¹ „Oh, urmează-mă, ca nu cumva să scap.../ Trupule, trupule, nu poți fi și tu singur?/ Fără mine nu poți trăi, să fii doar tu?”

³² „Unde erai la unsprezece și douăzeci de minute?/ Acasă? În oraș? La rău? La bine?/ Ce făceai la amiază?/ Ai fost trist? Ai râs?/ Și unde ai fost aseară? Ce carte ai citit ast' noapte?”

Die Vögel zwitschern den Morgen wach.
Die Bäume schütteln die Nacht von den Zweigen.
Nun steigen
Die guten Gewürze der Frühe ins Schlafgemach.³³

Primăvara anemică („Der Frühling ist bleich und schwächlich”/ „Primăvara e palidă și slabă”) trece repede, iar *Föhnul* aduce cu sine o spaimă nedefinită de stricăciune, care îi face pe orașeni să-și închidă iarăși ferestrele și să se reîntoarcă în camerele lor:

Wir ängstigen uns vor der Schwüle,
die schwärt mit schimmligen Schimmer.
Wir schließen die Fenster, die Zimmer
und küssen die Kühle.³⁴

Ultimele două secțiuni, *Die Post (Poșta)* și *Die Entfernung (Departe)*, lărgesc din nou cadrul pentru a contempla furnicarul uman în care veștile curg dintr-o parte în alta cu repeziciune, în care se transmit informații, plicuri, pachete, telegrame. Succesiunea spasmodică de imagini din „Der Brief” („Scrisoarea”) face vizibilă nevroza colectivă, care îi înlănțuie pe toți în nevoia de a comunica, de a afla, de a ști ce se întâmplă, ce este nou, ce li se pregătește:

*Viele Pakete sind aufgeschichtet
Im nächtigen Bahnhof, sie wollen reisen,
und Briefe wimmeln wie Ameisen,
und ich wüßte so gern, was jeder berichtet –
Willst du mir, Postmann, einige geben?
Ich bin neugierig nach dem Leben ...*³⁵

Poezia „Entfernung und Wiederkehr” („Îndepărtare și întoarcere”), care închide volumul, marchează întoarcerea rătăcitorului acasă, după ocoluri îndelungate prin deșerturile lumii:

Und weit im Norden wartet mein ein Zimmer.
Verwirr ich mich im Wust der Welt, verträumter Schimmer?
Ich find den Weg zurück, als leuchtete mir immer
Durch alle Fernen meiner kleinen Nachttischlampe Schimmer.³⁶

Circularitatea tematică este astfel evidentă: întoarcerea spre înlăuntru, fie ea impusă, ori voită, oglindirea de sine, reprezintă, în opinia poetului bucovinean Victor Wittner, unica modalitate de supraviețuire într-o lume în

---

³³ „Păsările ciripesc dimineața la sculare./ Copacii-și scutură noaptea din ramuri./ Acum se trezesc/ Spiritele bune ale dimineții în odaia de culcare.”

³⁴ „Ne temem de arșiță,/ care se revarsă cu sclipiri de mucegai./ Închidem ferestrele la camere și binecuvântăm răcoarea.”

³⁵ „Multe pachete-s aici îngrămădite/ Noaptea în gară, vor să călătorească,/ iar scrisorile ca niște furnici încep să roiască,/ și mi-ar plăcea să știu fiecare ce transmite -/ N-ai vrea, poștașule, să-mi dai câteva?/ Sunt curios să văd cum e viața. Da ori ba?...”

³⁶ „Și departe-n nord m-așteaptă mica mea odaie./ Mă scufund în deruta lumii, lucire visătoare?/ Găsi-voi drumu-napoi ca și cum răsare/ Lampa mea de veghe de la depărtare.”

care individul riscă să fie strivit în mecanismul uniformizării. La adăpost de stimulii lumii exterioare, închis în cameră într-o simbolică întoarcere în uter, armura sinelui poate fi oțelită.

BIBLIOGRAFIE

- Wittner 1929: Victor Wittner, *Der Mann zwischen Fenster und Spiegel*, Berlin, Viena și Leipzig, Paul Zsolnay Verlag, în 1929.
- Cehan 1934: B. Cehan, „Gespräch mit Victor Wittner” („O conversație cu Victor Wittner”), în *Czernowitzer Allgemeine Zeitung* din 26.11.1934, p. 3, <https://www.difmoe.eu/d/search/?q=Czernowitzer%20Morgenblatt>, accesat pe 11 ianuarie 2021
- Mann 1941: Thomas Mann, *Alltag der Augen – Sonette* (coperta numărul 3 a volumului de poezii), Morgarten-Verlag, Aktiengesellschaft, Zürich, 1941.
- Rilke 2012: Rainer Maria Rilke, *Die Sonette an Orpheus*, Fischer Klassik Plus, Fischer E-Books.